

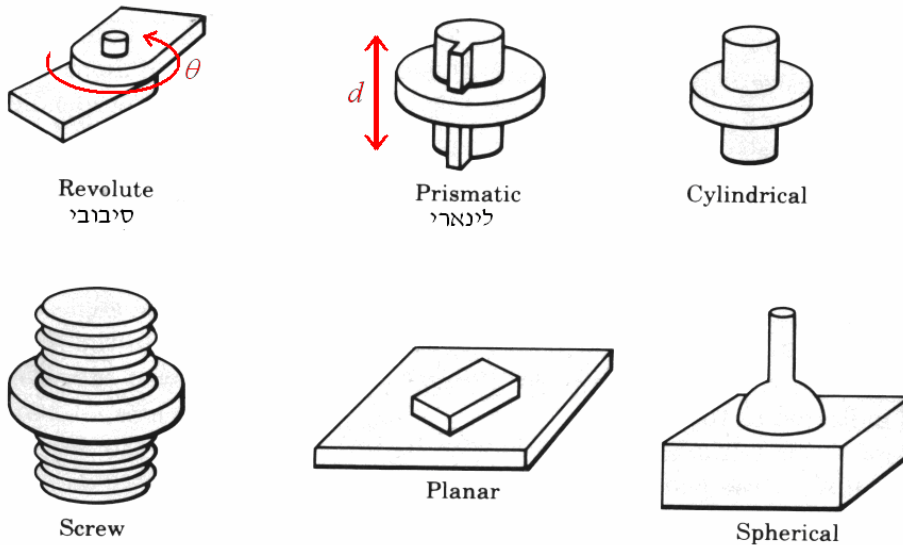
מבוא לרובוטיקה - 035001

הגדרת הרובוט

מניפולטור רב-תכליתי הניתן לתכנות ומיועד להזיז חומרים, חלקים, כלים או מתקנים מיוחדים בעזרת מגוון תנועות מתוכננות לצורך ביצוע מגוון מטלות. או בקצרה: מכניזם בעל מפרקים ממונעים.

מפרקים ודרגות חופש

להלן סוגי המפרקים הנפוצים:

נעבוד בעיקר עם מפרק סיבובי ולינארי.

דרגת חופש של רובוט: אילו הפרמטרים המתארים חד ערכית את קונפיגורציה המכניזם בעולם הפיזיקלי, כך שמספר פרמטרים מינימאלי.

שתי דרגות חופש – הרמה והזווה קווית – לקיחה, העברה והנחה של חומר ממקום למקום. לדוגמה, הרמת מכסה, הזזה למקום בו מונח הכלי והנחת המכסה על הכלי.
שלוש דרגות חופש - הרכבה של מארז למוצר – על ידי רובוט SCARA – זרוע אופקית בעלת יכולת סיבוב במישור האופקי, זרוע הממשיכה אותה עם אותה יכולת וזרוע טלסקופית אנכית המאפשרת עליה וירידה.
ארבע דרגות חופש – צביעה של משטח אנכי – תנועת גוף הרובוט מעלה-מטה, זרוע טלסקופית שיוצאת ונכנסת לקביעת מרחק התזת הצבע מהמשטח, תזוזת הגוף לאורך מסילה לשם כיסוי כל המשטח הנצבע.
חמש דרגות חופש – הברגה – 3 דרגות חופש למיקום כלי הקצה, זרוע טלסקופית ופרק יד מסתובב להברגה.
שש דרגות חופש – פעולה מורכבת הדורשת נגישות גבוהה: לקיחת חומרי גלם בגדלים שונים ממחסן מסתובב והנחה ב-Pallet. נדרש סיבוב הבסיס, כיפוף קדימה ואחורה של הגוף, סיבוב הזרוע סביב ציר אנכי, סיבוב פרק היד סביב ציר אופקי וכיפוף מעלה-מטה וסיבוב כלי קצה.

טרנספורמציית גוף קשיח

$$\vec{y} = T(\vec{x}) = R_{3 \times 3}(\hat{n}, \theta) \cdot \vec{x} + \vec{d}_{3 \times 1}$$

- \vec{x} - נק' קבועה במערכת הגוף
- \vec{y} - קואורדינטות \vec{x} במערכת העולם
- \hat{n} - ציר הסיבוב במערכת העולם
- θ - זווית הסיבוב סביב ציר \hat{n}

$$\begin{bmatrix} \vec{y} \\ 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} R_{3 \times 3} & \vec{d}_{3 \times 1} \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}_{4 \times 4} \cdot \begin{bmatrix} \vec{x} \\ 1 \end{bmatrix}$$

$$T_2(T_1(\vec{x})) = \begin{bmatrix} R_2 & \vec{d}_2 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} R_1 & \vec{d}_1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} \vec{x} \\ 1 \end{bmatrix}$$

מטריצות רוטציה בסיסיות

$$R(X, \phi) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos(\phi) & -\sin(\phi) \\ 0 & \sin(\phi) & \cos(\phi) \end{bmatrix} \quad R(Y, \theta) = \begin{bmatrix} \cos(\theta) & 0 & \sin(\theta) \\ 0 & 1 & 0 \\ -\sin(\theta) & 0 & \cos(\theta) \end{bmatrix}$$

$$R(Z, \psi) = \begin{bmatrix} \cos(\psi) & -\sin(\psi) & 0 \\ \sin(\psi) & \cos(\psi) & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

מטריצת רוטציה כללית

$$R(\hat{n}, \theta) = \begin{bmatrix} n_x^2(1 - \cos(\theta)) + \cos(\theta) & n_x n_y(1 - \cos(\theta)) - n_z \sin(\theta) & n_x n_z(1 - \cos(\theta)) + n_y \sin(\theta) \\ n_x n_y(1 - \cos(\theta)) + n_z \sin(\theta) & n_y^2(1 - \cos(\theta)) + \cos(\theta) & n_y n_z(1 - \cos(\theta)) - n_x \sin(\theta) \\ n_x n_z(1 - \cos(\theta)) - n_y \sin(\theta) & n_y n_z(1 - \cos(\theta)) + n_x \sin(\theta) & n_z^2(1 - \cos(\theta)) + \cos(\theta) \end{bmatrix}$$

כוון שני :

$$R(\hat{n}, \theta) = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & r_{13} \\ r_{21} & r_{22} & r_{23} \\ r_{31} & r_{32} & r_{33} \end{bmatrix} \iff \begin{bmatrix} n_x \\ n_y \\ n_z \end{bmatrix} = \frac{1}{2 \sin(\theta)} \begin{bmatrix} r_{32} - r_{23} \\ r_{13} - r_{31} \\ r_{21} - r_{12} \end{bmatrix}; \quad \theta = \cos^{-1} \left(\frac{1}{2} (tr(R) - 1) \right)$$

תכונות מטריצת רוטציה

$$R^{-1} = R^t \quad \Rightarrow \quad \det(R) = 1 \quad \text{יוניטרית:}$$

$$\forall \vec{x}, \vec{y} \quad (R\vec{x}) \cdot (R\vec{y}) = \vec{x} \cdot \vec{y} \quad \text{משמרת מכפלה פנימית:}$$

$$\forall \vec{x} \quad \|R\vec{x}\| = \|\vec{x}\| \quad \text{משמרת אורך ווקטורים:}$$

$$\forall \vec{x}, \vec{y} \quad \|R\vec{x} - R\vec{y}\| = \|\vec{x} - \vec{y}\| \quad \text{משמרת מרחק בין נק':}$$

קינמטיקה ישירה

עבור רובוט בצורת שרשרת קינמטית פתוחה :

- קיימות $n+1$ חוליות, כאשר חולייה n היא האחרונה ואליה מחוברת התפסנית, וחולייה 0 היא חוליית הבסיס – "אדמה".
- לכל חולייה מודבקת מערכת צירים, כך שמערכת i דבוקה לחולייה i וקואורדינטות של נק' על חולייה i נשארות קבועות ביחס למערכת i כאשר הרובוט נע.
- קיימים n מפרקים (סיבובי או לינארי): מפרק q_1 הוא בין חוליית הבסיס לחולייה 1. מפרק q_n הוא בין חולייה $n-1$ לחולייה n .

נרצה למצוא כפונקציה של ערכי המפרקים q_n, \dots, q_1 את מיקום ואוריינטציית מערכת התפסנית ביחס למערכת הבסיס.

$${}^j A_i = \begin{bmatrix} {}^j R_i & {}^j \vec{P}_i \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} : \text{ למערכת } i \text{ מערכת } j$$

$$[{}^j A_i]^{-1} = {}^i A_j = \begin{bmatrix} {}^j R_i^t & -{}^j R_i^t \cdot {}^j \vec{P}_i \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} : \text{ ומתקיים } (A^{-1} \neq A^t)$$

כעת נוכל להרכיב את מטריצת הטרנספורמציה ההומוגנית ממערכת התפסנית למערכת הבסיס :

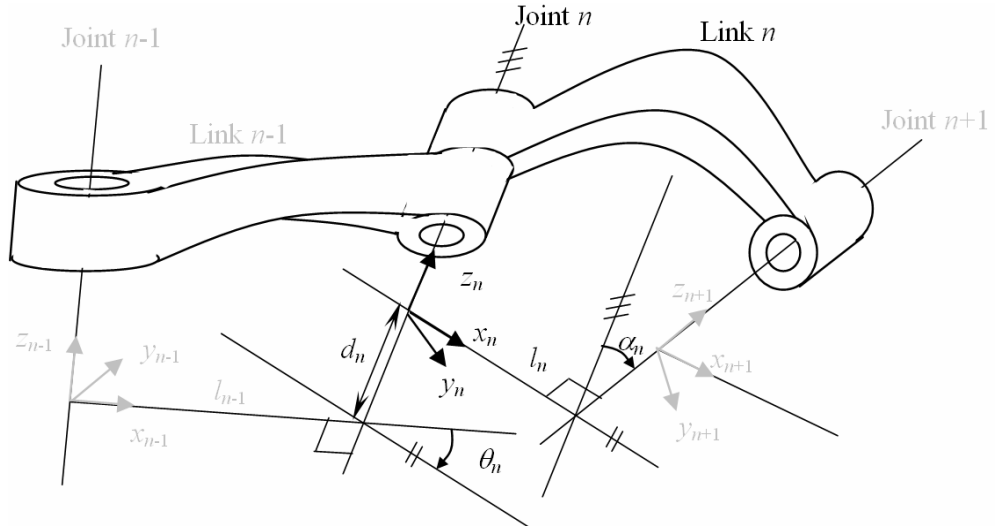
$${}^0 A_n(q_n, \dots, q_1) = \begin{bmatrix} {}^0 R_n & {}^0 \vec{d}_n \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} = {}^0 A_1(q_1) \cdot {}^1 A_2(q_2) \cdots {}^{n-1} A_n(q_n)$$

$${}^{i-1} A_i(q_i) - \text{ מטריצת טרנספורמציה ההומוגנית ממערכת } i \text{ למערכת } i-1.$$

שיטת דנביט-הרטנברג לייצוג ${}^{i-1}A_i(q_i)$

1. סמן ב- z_i את ציר המפרק ה- $i+1$.
2. בחר את ראשית מערכת הבסיס במרכז הבסיס ואת x_0y_0 לקבלת מערכת צירים ימנית.
3. נניח שמערכות הצירים עד $i-1$ סומנו. נסמן את המערכת ה- i .

מקרה I – צירים z_i ו- z_{i-1} אינם מקבילים

קיים קו l המאונך לצירים z_i ו- z_{i-1} וחותך אותם.

4. I. בחר את ראשית מערכת i בנק' החיתוך של l עם ציר z_i .
5. I. בחר את ציר x_i לאורך l פונה החוצה.
- או: x_i הוא לאורך הניצב המשותף l_i בין z_{i-1} ל- z_i וכיוונו מ- z_{i-1} ל- z_i בכיוון x_i ($z_{i-1} \times z_i$).
6. I. השלם את ציר y_i למערכת צירים ימנית.

מקרה II – צירים z_i ו- z_{i-1} מקבילים

4. II. בחר את ראשית מערכת i על ציר z_i במרכז מפרק q_{i+1} .
- או: ראשית מערכת i תבחר כך שהמרחק מראשית מערכת $i-1$ לאורך הציר המשותף יהיה מיני
5. II. כני"ל.
6. II. כני"ל.
7. קבע את ראשית מערכת התפסנית במרכזה כך שציר z_n מקביל לציר z_{i-1} וציר x_n מקביל לקו l .

כעת נוכל לרשום :

$${}^{i-1}A_i = \begin{bmatrix} \cos(\theta_i) & -\cos(\alpha_i) \cdot \sin(\theta_i) & \sin(\alpha_i) \cdot \sin(\theta_i) & a_i \cdot \cos(\theta_i) \\ \sin(\theta_i) & \cos(\alpha_i) \cdot \cos(\theta_i) & -\sin(\alpha_i) \cdot \cos(\theta_i) & a_i \cdot \sin(\theta_i) \\ 0 & \sin(\alpha_i) & \cos(\alpha_i) & d_i \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

θ_i - הזווית בין x_{i-1} ל- x_i ביחס ל- z_{i-1} לפי חוק יד ימין .
אם מפרק i סיבובי אזי θ_i תהיה פרמטר המפרק.

α_i - הזווית בין z_{i-1} ל- z_i ביחס ל- x_i לפי חוק יד ימין .
בד"כ $\pi k/2$.

a_i - מרחק לאורך x_i מחיתוך x_i עם ציר z_{i-1} לראשית מערכת i .
אם הצירים נחתכים/מתלכדים אזי $a_i = 0$.

d_i - מרחק לאורך z_{i-1} מראשית מערכת $i-1$ לחיתוך הקו l עם ציר z_{i-1} .
או : מרחק מ- x_{i-1} ל- x_i לאורך ציר z_{i-1} .
אם מפרק i סיבובי אזי d_i קבוע .
אם מפרק i קווי אזי d_i יהיה פרמטר המפרק .

בהינתן מיקום ואוריינטציה של מערכת התפסנית נרצה לחשב את כל ערכי המפרקים המביאים אותנו לתוצאה הרצויה.

נדרש לפתור 6 משוואות לא לינאריות ב- n משתנים (q_n, \dots, q_1) :

$$\begin{cases} {}^0\vec{d}_n(q_n, \dots, q_1) = \vec{d}_{given} \\ {}^0R_n(q_n, \dots, q_1) = R_{given} \end{cases} \xrightarrow{\vec{n} = \theta \cdot \hat{n}} \begin{cases} {}^0\vec{d}_n(q_n, \dots, q_1) = \vec{d}_{given} \\ {}^0\vec{n}_n(q_n, \dots, q_1) = \vec{n}_{given} \end{cases}$$

עובדות מתמטיות: לרובוט בעל 6 מפרקים קיים מס' סופי של פתרונות למערכת הני"ל.

לרובוט בעל יותר מ- 6 מפרקים, קבוצת הפתרונות ריקה או משטח רציף שממדיו $n-6$ במרחב המפרקים (q_n, \dots, q_1) .

הערות: לרובוט 6R (6 ד"ח סיבוביות) מס' הפתרונות ≥ 16 .

קינמטיקה הפוכה לרובוטים מישוריים:

$${}^0\vec{d}_n(q_n, \dots, q_1) = \begin{bmatrix} {}^0x_n \\ {}^0y_n \\ 0 \end{bmatrix}, \quad {}^0\vec{n}_n(q_n, \dots, q_1) = {}^0\theta_n \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{bmatrix}$$

$$\begin{cases} {}^0x_n(q_n, \dots, q_1) = x_{given} \\ {}^0y_n(q_n, \dots, q_1) = y_{given} \\ {}^0\theta_n(q_n, \dots, q_1) = \theta_{given} \end{cases}$$

עבור מערכת המשוואות האחרונה ו- $n = 3$ נקבל מס' סופי של פתרונות.

flow כללי למציאת פתרון:

- בודקים נגישות ראשונית – האם הרובוט מסוגל להגיע לנק' המבוקשת.
- מחשבים את כל הפתרונות המערכת:

$$\begin{cases} {}^0\vec{d}_n(q_n, \dots, q_1) = \vec{d}_{given} \\ {}^0R_n(q_n, \dots, q_1) = R_{given} \end{cases}$$

בד"כ נדרש לחשב רק עבור ${}^0\vec{d}_n(q_n, \dots, q_1) = \vec{d}_{given}$.

כדאי לנסות להגיע ל- ${}^0\vec{d}_n$ כפונקציה של המפרקים קודם בצורה גאומטרית ורק אז לגשת להכפלת מטריצות ההעתקה:

$${}^0A_n(q_n, \dots, q_1) = {}^0A_1(q_1) \cdot {}^1A_2(q_2) \cdots {}^{n-1}A_n(q_n) = \begin{bmatrix} {}^0R_n & {}^0\vec{d}_n \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

נוסחאות עזר מהתיכון :

	$\frac{a}{\sin A} = \frac{b}{\sin B} = \frac{c}{\sin C}$	<p><u>משפט הסינוסים :</u></p>
	$c^2 = a^2 + b^2 - 2ab \cos(C)$	<p><u>משפט הקוסינוסים :</u></p>
	$s = \frac{1}{2}(a+b+c)c^2$	<p>בנוסף : נגדיר</p>
$\sin A = \frac{2}{bc} \sqrt{s(s-a)(s-b)(s-c)}$	$A = \sqrt{s(s-a)(s-b)(s-c)}$	<p>שטח משולש (נוסחת הרון) :</p>
$u = \tan\left(\frac{\theta}{2}\right); \quad \cos(\theta) = \frac{1-u^2}{1+u^2}; \quad \sin(\theta) = \frac{2u}{1+u^2}$		<p>הצבה לפולינום :</p>

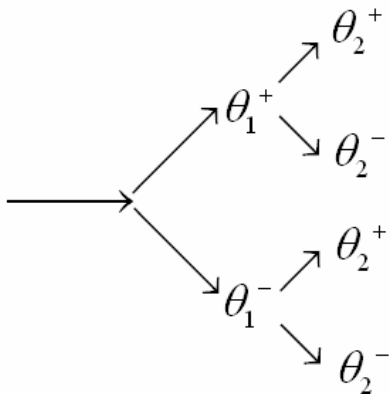
- למציאת זוויות, למשל עבור θ_1 , נחלץ את $\sin(\theta_1)$ ואת $\cos(\theta_1)$, ואז :

$$\theta_1 = \text{atan2}(\sin(\theta_1), \cos(\theta_1))$$

נק' נוספת – כדאי להעלות בריבוע משוואות כמו הנ"ל על מנת להעלים זווית :

$$\left. \begin{array}{l} \sin(\theta_1) = f_1 \\ \cos(\theta_1) = f_2 \end{array} \right\} \sin^2(\theta_1) + \cos^2(\theta_1) = f_1^2 + f_2^2 = 1$$

- מנפים פתרונות שאינם עומדים במגבלות המפרקים (במבחן יש לספק את כל הפתרונות המתמטיים).
- בוחרים את הפתרון הקרוב ביותר במרחב המפרקים למיקום וליאופייני העכשווי של הרובוט.
- בגלל השימוש בפונקציה atan2 , לפעמים יהיו מס' פתרונות אפשריים. התשובה תינתן כעץ החלטה :

מהירות הקווית והזוויתית של גוף התפסנית כתלות במהירות המפרקים :

$$[J(q_n, \dots, q_1)]_{6 \times n} = \begin{bmatrix} J_{L_1} & J_{L_2} & \dots & J_{L_n} \\ J_{A_1} & J_{A_2} & \dots & J_{A_n} \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} {}^0\vec{v}_n \\ {}^0\vec{\omega}_n \end{bmatrix}_{6 \times 1} = [J(q_n, \dots, q_1)]_{6 \times n} \cdot \begin{bmatrix} \dot{q}_1 \\ \vdots \\ \dot{q}_n \end{bmatrix} = \dot{q}_1 \begin{bmatrix} J_{L_1} \\ J_{A_1} \end{bmatrix} + \dots + \dot{q}_n \begin{bmatrix} J_{L_n} \\ J_{A_n} \end{bmatrix}$$

J - מטריצת היעקוביאן של הרובוט. מייצג את היחס האינפיניטסמלי בין תזוזת הפרקים ומיקום אלמנט הקצה בקונפיגורציה רגעית.

J_{L_i} - המהירות הקווית של גוף התפסנית הנגרמת מתנועת מפרק q_i .

J_{A_i} - המהירות הזוויתית של גוף התפסנית הנגרמת מתנועת מפרק q_i .

$$\begin{bmatrix} J_{L_i} \\ J_{A_i} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{b}_{i-1} \\ \vec{0} \end{bmatrix} \quad \text{עבור מפרק קווי -}$$

$$\begin{bmatrix} J_{L_i} \\ J_{A_i} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \hat{b}_{i-1} \times r_{i-1,e} \\ \hat{b}_{i-1} \end{bmatrix} \quad \text{עבור מפרק סיבובי -}$$

\hat{b}_{i-1} - כיוון ציר מפרק i מתואר במערכת הבסיס.

$r_{i-1,e}$ - ווקטור מראשית מערכת $i-1$ לראשית מערכת התפסנית, מתואר במערכת הבסיס.

חישוב הערכים הדרושים עבור היעקוביאן :

$${}^0\hat{b}_{i-1} = {}^0R_1(q_1) \dots {}^{i-2}R_{i-1}(q_{i-1}) \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{bmatrix} = {}^0R_{i-1}(q_1, \dots, q_{i-1}) \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{bmatrix}$$

$$\text{or: } {}^0A_1 \cdot {}^1A_2 \dots = {}^0A_{i-1} = \begin{bmatrix} n_x & s_x & \overbrace{\begin{bmatrix} a_x \\ a_y \\ a_z \end{bmatrix}}^{b_{i-1}} & \overbrace{\begin{bmatrix} P_x \\ P_y \\ P_z \end{bmatrix}}^{{}^0P_{i-1}} \\ n_y & s_y & & \\ n_z & s_z & & \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}; \quad b_0 = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{bmatrix}, \quad {}^0P_0 = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} r_{i-1,e} \\ 1 \end{bmatrix} = \underbrace{{}^0A_n(q_1, \dots, q_n)}_{{}^0\vec{d}_n} \begin{bmatrix} \vec{0} \\ 1 \end{bmatrix} - \underbrace{{}^0A_{i-1}(q_1, \dots, q_{i-1})}_{{}^0\vec{d}_{i-1}} \begin{bmatrix} \vec{0} \\ 1 \end{bmatrix}$$

$$\text{or: } r_{i-1,e} = {}^0P_n - {}^0P_{i-1}$$

$$J_L = \begin{bmatrix} \frac{\partial^0 \vec{P}_n}{\partial q_1} & \frac{\partial^0 \vec{P}_n}{\partial q_2} & \dots & \frac{\partial^0 \vec{P}_n}{\partial q_n} \end{bmatrix}_{3 \times n}$$

נק' סינגולריות של היעקוביאן

עבור החלק העליון של היעקוביאן :

$${}^0 \vec{V}_n = \underbrace{\begin{bmatrix} \vec{J}_{L1} & \dots & \vec{J}_{Ln} \end{bmatrix}}_{J_L(\vec{q})} \cdot \begin{bmatrix} \bullet \\ q_1 \\ \vdots \\ \bullet \\ q_n \end{bmatrix}$$

הנק' הסינגולריות של הרובוט הן ערכי \vec{q} בהן המטריצה $J_L(\vec{q})$ מאבדת דרגה, ואז לא קיים J^{-1} . בנק' זו, קיים לפחות כיוון אחד שאליו אלמנט הקצה אינו יכול לנוע – עבור כל קונפיגורציית מהירות המפרקים.

המחשה : רובוט $3R$ מרחבי. בנק' סינגולרית המהירות הרגעית של ראשית התפסנית פורשת מישור דו-ממדי.

חישוב סינגולריות

$$\det(J_L(\vec{q})_{3 \times 3}) = 0 \quad : n = 3$$

$$\det(J_L(\vec{q})_{3 \times n} \cdot J_L^T(\vec{q})_{n \times 3}) = 0 \quad : n > 3$$

סטטיקה של זרוע רובוטית

כח חיצוני $\vec{f}_{3 \times 1}$ פועל על גוף התפסנית בנקי קבועה \vec{x}_0 .
 נרצה למצוא את מומנטי (כוחות) המפרקים $\vec{\tau} = [\tau_1 \dots \tau_n]$ הנגרמים ע"י $\vec{f}_{3 \times 1}$.

total :
$$\tau_{n \times 1} = J(q)_{n \times 6}^t \cdot \begin{pmatrix} F \\ T \end{pmatrix}_{6 \times 1}$$

linear only :
$$\tau_{n \times 1} = J_L(q)_{n \times 3}^t \cdot \vec{f}_{3 \times 1}$$

- T, F כוחות ומומנטים על גוף התפסנית.
- τ כוחות ומומנטים במפרקים השונים.
- J היעקוביאן.

בנוסף, קיים קשר בין הכוחות במערכת הרובוט לכוחות במערכת העולם :

$$Q = J^t \cdot P$$

- Q כוחות ומומנטים במערכת העולם.
- P כוחות ומומנטים במערכת הרובוט.

תרומת המפרקים השונים לוקטור $\vec{\tau}$:

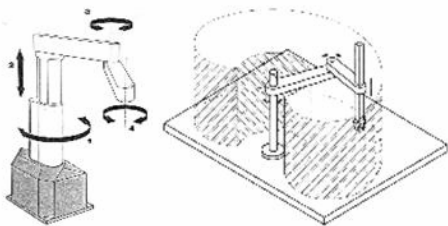
$$\vec{\tau}_i = \begin{cases} \hat{b}_{i-1} \cdot \vec{f} & : \text{liniar joint} \\ (\hat{b}_{i-1} \times r_{i-1,e}) \cdot \vec{f} + \hat{b}_{i-1} \cdot (R \cdot \vec{x}_0 + \vec{f}) & : \text{revolute joint} \end{cases}$$

מרחב עבודה

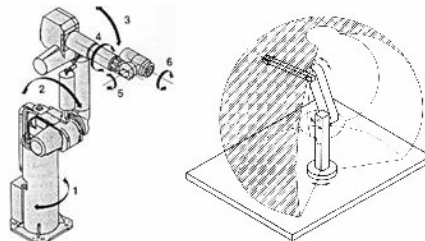
נפח פעיל : האזור אליו יכול קצה הרובוט להגיע.
 נפח *Dextrous* : האזור אליו יכול קצה הרובוט להגיע בכל אוריינטציה שהיא.

כללי אצבע ליצירת נפח עבודה :

- צייר קומעגל ע"י גישה לכל איזור העבודה של המפרק הקיצוני ביותר (יח' הקצה) כאשר השאר נייחים.
- התקדם למפרק הבא בכיוון הבסיס וימרח' את הקו שנוצר מהמפרק הקודם ע"י גישה לכל איזור העבודה של מפרק זה.
- יש להתחשב במגבלות מפרקים אם קיימות.
- המשך עד לבסיס הרובוט.

Scara Robot Arm

Articulated Robot Arm

המשך יבוא...

$${}^i A_{i-1} = [{}^{i-1} A_i]^{-1} = \begin{bmatrix} {}^{i-1} R_i^t & -{}^{i-1} R_i^t \cdot {}^{i-1} P_i \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

$$\sin(-\alpha) = -\sin \alpha$$

$$\cos(-\alpha) = \cos \alpha$$

$$\tan(-\alpha) = -\tan \alpha$$

$$\sin(90 - \alpha) = \cos \alpha$$

$$\cos(90 - \alpha) = \sin \alpha$$

$$\tan(90 - \alpha) = \cot \alpha$$

$$\cot(90 - \alpha) = \tan \alpha$$

$$\sin(180 - \alpha) = \sin \alpha$$

$$\cos(180 - \alpha) = -\cos \alpha$$

$$\tan(180 - \alpha) = -\tan \alpha$$

$$\tan \alpha = \sin \alpha / \cos \alpha$$

$$\tan \alpha \cdot \cot \alpha = 1$$

$$\sin^2 \alpha + \cos^2 \alpha = 1$$

$$1 + \tan^2 \alpha = 1 / \cos^2 \alpha$$

$$1 + \cot^2 \alpha = 1 / \sin^2 \alpha$$

$$\sin(2\alpha) = 2 \sin \alpha \cos \alpha$$

$$\cos(2\alpha) = \cos^2 \alpha - \sin^2 \alpha$$

$$\cos(2\alpha) = 2 \cos^2 \alpha - 1$$

$$\cos(2\alpha) = 1 - 2 \sin^2 \alpha$$

$$\tan(2\alpha) = 2 \tan \alpha / (1 - \tan^2 \alpha)$$

$$\sin(3\alpha) = 3 \sin \alpha - 4 \sin^3 \alpha$$

$$\cos(3\alpha) = 4 \cos^3 \alpha - 3 \cos \alpha$$

$$\sin \alpha + \sin \beta = 2 \sin(a/2 + \beta/2) \cos(a/2 - \beta/2)$$

$$\sin \alpha - \sin \beta = 2 \sin(a/2 - \beta/2) \cos(a/2 + \beta/2)$$

$$\cos \alpha + \cos \beta = 2 \cos(a/2 + \beta/2) \cos(a/2 - \beta/2)$$

$$\cos \alpha - \cos \beta = -2 \sin(a/2 + \beta/2) \sin(a/2 - \beta/2)$$

$$\sin \alpha \cos \beta = 1/2 (\sin(\alpha + \beta) + \sin(\alpha - \beta))$$

$$\sin \alpha \sin \beta = 1/2 (\cos(\alpha - \beta) - \cos(\alpha + \beta))$$

$$\cos \alpha \cos \beta = 1/2 (\cos(\alpha + \beta) + \cos(\alpha - \beta))$$

$$\sin(\alpha + \beta) = \sin \alpha \cos \beta + \cos \alpha \sin \beta$$

$$\sin(\alpha - \beta) = \sin \alpha \cos \beta - \cos \alpha \sin \beta$$

$$\cos(\alpha + \beta) = \cos \alpha \cos \beta - \sin \alpha \sin \beta$$

$$\cos(\alpha - \beta) = \cos \alpha \cos \beta + \sin \alpha \sin \beta$$

$$\tan(\alpha + \beta) = (\tan \alpha + \tan \beta) / (1 - \tan \alpha \tan \beta)$$

$$\tan(\alpha - \beta) = (\tan \alpha - \tan \beta) / (1 + \tan \alpha \tan \beta)$$

$$\tan(\alpha + \beta) - \tan \alpha - \tan \beta = \tan(\alpha + \beta) \tan \alpha \tan \beta$$

$$\arcsin \alpha + \arccos \alpha = \pi / 2$$

$$a^2 - b^2 = (a + b)(a - b)$$

$$(a \pm b)^2 = a^2 \pm 2ab + b^2$$

$$(a \pm b)^3 = a^3 \pm 3a^2b + 3ab^2 \pm b^3$$

$$(a \pm b)^4 = a^4 \pm 4a^3b + 6a^2b^2 \pm 4ab^3 + b^4$$

$$(a + b)^5 = a^5 \pm 5a^4b + 10a^3b^2 \pm 10a^2b^3 + 5ab^4 \pm b^5$$